

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مدرسه عالی فقه و معارف اسلامی
بررسی مسئله‌ی امکان ملاقات با امام زمان (عج)

در عصر غیبت کبری
برای دریافت درجه کارشناسی ارشد
در رشته فقه و معارف اسلامی

گرایش:
کلام اسلامی

نگارش:
سید مظهر علی رضوی

استاد راهنما: حجة الاسلام والمسلمین دکتر محمد جعفر حسینیان
استاد مشاور: حجة الاسلام و المسلمین آقای مهدی یوسفیان

اهداء

این اثر ناچیز را به محضر مبارک منجی عالم بشریت؛ جانشین آخرین پیام
آورالهی؛ اسوهی فضیلت و مشکات هدایت و فروغ امید امت اسلام؛ ثقل اکبر؛ عصاره‌ی
خلقت و خلاصه‌ی انبیاء و اولیاء؛ حضرت مهدی موعود(عج) که جهان و آدمیان به
انتظارش نشسته اند، تقدیم می نمایم.

تقدیر و تشکر

سپاس خدای را که بنیایش و ذکر خویش آشنایم کرد و توفیق مطالعه و تحقیق و نگارش این پژوهش را به این بنده حقیر خود ارزانی داشت، پس در ذیل عنایت الهی از باب «من لم یشکر المخلوق لم یشکر الخالق»، از همه‌ی سروران و عزیزانی که در جهت به ثمر رساندن این پژوهش ما را یاری کردند، بویژه از مسولین محترم مرکز جهانی علوم اسلامی و مدرسه مبارکه عالی فقه و معارف اسلامی و از مسولین محترم امور پایان نامه، تقدیر و تشکر بعمل می‌آید.

در آخر، بیشترین سپاس و قدردانی را از اساتید عزیز و بزرگوارم؛ جناب حجت الاسلام والمسلمین دکتر محمد جعفر حسینیان! که باره‌نمائی ژرف و مخلصانه‌ی خود، به بنده منت نهاده و در تدوین این رساله یاریم فرموده‌اند.

و نیز از استاد عزیز مشاور؛ جناب حجت الاسلام والمسلمین آقای مهدی یوسفیان! که با مشورت دادن مفید و ارزنده‌ی خویش در این پژوهش دستم را گرفته و مرا یاری دادند، کمال تشکر را دارم. به امید آنکه خداوند متعال توفیق بیشتر به همه‌ی ما عنایت نموده و این رساله‌ی مختصر را مورد عنایت آن عزیز زهراء (س) قرار داده و برای این بنده حقیر دیدار آن حضرت را منت نهد.

چکیده

خلاصه‌ی مطالب که در این پایان نامه آمده از این قرار است. این رساله جهت بیان مطالب و موضوعش، از مقدمه آغاز و به مباحث اصلی تحقیق در ضمن پنج فصل و یک خاتمه پایان یافته است. به این صورت که: در فصل اول به کلیات تحقیق بیان طرح تحقیق پرداخته شده است. و در فصل دوم به مفهوم شناسی غیبت و نیز به مطالب دیگری پرداخته شده است که: خلاصه و نتیجه آن بدین قرار است:

غیبت از نظر لغت؛ یعنی آنچه از چشم پنهان است و دیده نمی شود. به دیگر سخن یعنی غیب آن چیزی که مقابل شهادت باشد.

غیبت در اصطلاح روایات: دو نوع غیبت برای امام زمان(عج) قابل تصور است.

امکان؛ در لغت بمعنی قادر گردانیدن بر کاری و در اصطلاح فلان چیز ممکن است، به این معنی که آن چیز ممتنع نمی باشد. ظهور بمعنی آشکار شدن است در مقابل غیب و پنهان بودن روئت؛ دیدن با چشم و قلب است. مشاهده؛ همان معاینه و عیان شدن است چنانکه حضور و حاضر بودن از این لغت فهمیده می شود.

منظور از بحث ملاقات با امام زمان(عج) آنچه محل بحث ما بوده ملاقات با بدن ظاهری در حال بیداری است که این بهترین دلیل بر اثبات وجود مبارک آن حضرت است.

در فصل سوم به دلایل امکان ملاقات پرداخته شده است؛ دلیل عقلی یعنی اینکه عقل دیدن و مشاهده ی آن حضرت را ممکن می داند.

دوم روایات که امکان ارتباط از نظر روایات وجود دارد و غیبت به معنای نفی ارتباط به صورت کلی نیست آنچه از مجموعه‌ی روایات به دست آمده این است که در زمان غیبت کبری نیز عده ای از خواص شیعه و یا حداقل به عنوان همراهان حضرت با او حشر و نشر داشتند. قوی ترین دلیل تحقق عینی و خارجی ملاقات و تشرفات است؛ زیرا بهترین دلیل بر امکان یک چیز وقوع خارجی آن است.

وهمین طور تأیید علماء شیعه و آرای و اجماع علماء و وجود اعمال و ادعیه در منابع معتبر شیعه و عمل به آن دلیل محکم بر امکان ملاقات آن حضرت است. اثبات اصل قضیه امری مسلم است پافشاری کسانی که برانکار ملاقات اصرار دارند، غیر مستدل و ناصواب است.

در فصل چهارم؛ دیدگاه منکرین و توجیه دلایل آنان است که در این فصل مطرح شده است، برجسته ترین دلیل ارائه شده از سوی این دیدگاه دلیل توقیع است که مایه ی دلگرمی آنان گردیده است. ولی بعد از بحث همه ی جانبه و بررسی جامعی در مورد آن به این نتیجه رسیدیم که سند توقیع طبق تصریح شیخ صدوق کامل و صحیح است. اما متن توقیع و با تأمل در کلمات به کار رفته که هر کدام به طور حکیمانه و حساب شده توسط حضرت لحاظ شده است متوجه گروه خاصی است و قصد دارد که با توجه به زمینه های بروز و ظهور افرادی، در آینده و زمان غیبت کبری جلوی مدعیان دروغین و مدعی بابت و نیابت خاصه را از پیش بگیرد، این هرگز به کسانی که بنابر اقتضای مصالح خاصی آن هم تنها به تصمیم یک جانبه حضرت به آنان اذن تشریف داده شود اشاره ندارد.

غیر از این هیچ دلیلی وجود ندارد که حضرت در غیبت کبری به طور مطلق از مردم و شیعیان قطع ارتباط نموده باشد؛ بلکه روایات و نقل تشریفات اتفاق علماء خلاف آن را اثبات نموده است.

در فصل پنجم به بیان برخی شبهات که وارد شده یا ممکن است مطرح شود پرداختیم. و سرانجام به این برآیند می رسیم که امکان ارتباط و دیدار با حضرت در زمان غیبت کبری نه تنها ممکن است؛ بلکه واقع شده است.

فهرست مطالب

أ	فهرست مطالب
۱	پیشگفتار
۱	فصل اول: کلیات
۴	۱. تبیین موضوع
۴	۲. فرضیه
۴	۳. ضرورت و اهمیت تحقیق
۶	۴. اهداف تحقیق
۶	۵. سوالات تحقیق
۶	۶. روش تحقیق
۷	۷. پیشینه‌ی تحقیق
۸	۸. موانع و محدودیت پژوهش
۹	فصل دوم: مفهوم شناسی
۹	مفهوم شناسی
۱۰	۱- واژه‌ی غیبت در لغت
۱۱	۲. معنای اصطلاحی غیبت
۱۲	۳. معنای لغوی امکان
۱۳	۴. امکان اصطلاحی
۱۴	۵. معنای ظهور، روئت، مشاهده و ملاقات
۱۸	فصل سوم: ادله‌ی امکان ملاقات
۱۹	۱- گفتار اول (اقسام ملاقات و کیفیت آن)
۲۰	۲- گفتار دوم (ادله‌ی عقلی بر اثبات امکان رؤیت)
۲۰	۲-۱- دیدار آن حضرت استحاله‌ی ذاتی ندارد

- ۲-۲- قاعده‌ی لطف ۲۲
- ۳- گفتار سوم (ادله‌ی نقلی بر اثبات رویت امام زمان (عج) ۲۳
- ۳-۱- تمسک به آیات قرآن کریم ۲۳
- ۳-۲- تمسک به روایات ۲۷
۴. گفتار چهارم (اجماع بر امکان ملاقات) ۳۲
۵. گفتار پنجم (داستانهائی از تشرفات) ۳۴
۶. گفتار ششم (عنایت امام زمان (عج) نسبت به برخی علماء) ۳۴
- ۶-۱- علامه‌ی حلی (ره) ۳۴
- ۶-۲- مقدس اردبیلی رضوان الله علیه ۳۵
- ۶-۳- شیخ حر جبل عاملی رحمه الله ۳۶
- ۶-۴- وحید بهبهانی (ره) ۳۷
- ۶-۵- بحر العلوم (ره) ۳۸
۷. گفتار هفتم (دیدگاه علماء در مورد امکان تشریف) ۳۹
- ۷-۱- سید مرتضی علم الهدی (ره) ۴۱
- ۷-۲- شیخ طوسی (ره) ۴۱
- ۷-۳- طبرسی (ره) ۴۲
- ۷-۴- سید بن طاووس (ره) ۴۲
- ۷-۵- آخوند خراسانی (ره) ۴۳
- ۷-۶- میرزای نایینی (ره) ۴۳
- ۷-۷- اصفهانی (ره) ۴۳
- ۷-۸- حکیم (ره) ۴۴
- ۷-۹- میلانی (ره) ۴۴
- ۷-۱۰- گلپایگانی (ره) ۴۴
۸. گفتار هشتم (نقل ادعیه و اعمال از سوی آن حضرت) ۴۴
۹. گفتار نهم (سیره‌ی صالحان برای ملاقات امام زمان (عج) ۴۷
- چکیده ۴۸

52..... فصل چهارم: ادله‌ی منکرین امکان رویت

53..... اشاره

54..... ۱. برهان اول (توقیع شریف

۵۶..... ۱-۱- نقد بر توقیع

۵۶..... نقد بر نقد

۵۶..... ۲. برهان دوم (واژه‌ی فلاظهور)

۵۷..... ۲-۱- نقد بر، برهان دوم

۵۹..... ۳. برهان سوم (تمسک به روایات)

۶۱..... نقد

63..... نقد

۶۳..... ۴. برهان چهارم (روایاتی خاص بر عدم رویت امام «عج»)

۶۵..... ۵. برهان پنجم (روایات امتحانِ منتظرانِ دورانِ غیبت)

۶۸..... ۶. بررسی و نقد

68..... اولاً

۶۸..... دوماً

۷۱..... ۷. برهان ششم (کلمات علماء)

۷۱..... اولاً

71..... دوماً

71..... سوماً

75..... چکیده

78..... فصل پنجم: شبهات و ویژه‌گی‌های آن

79	مقدمه
79	۱. ویژه‌گی اول (هجومی و نفی کننده)
79	۲. ویژه‌گی دوم (تخریب عقیده)
80	۳. ویژه‌گی سوم (جنجال گرایی و غوغا سالاری)
80	۴. ویژه‌گی چهارم (منحرف کردن بحث)
81	۵- ویژه‌گی پنجم (دریپی فرصت طلبی)
81	۶. ویژه‌گی ششم (فراگیری شبهات در جامعه)
82	۷. ویژه‌گی هفتم (ترویج خشونت گرایی)
82	۸. نحوه‌ی پاسخ گوئی به شبهات
83	۹. پرسشها و پاسخها پیرامون حضرت مهدی(عج)
98	نتیجه گیری
۱۰۲	سخن پایانی
۱۰۴	فهرست منابع

پیشگفتار

مدتها بود غمی بزرگ روحم را آزار می داد. از آن روزی که با محبوب گم شده ام حضرت بقیه الله ارواحناله فداه آشنا شدم او را غریب یافتم.

بعضی می گفتند: نمی شود ا و را دید. دسته‌ای می گفتند: می شود دید ولی نمی شود شناخت، برخی می گفتند اگر کسی گفت آن حضرت را دیده ام باید تکذیبش کرد و سخنش را دروغ دانست. دیگری می گفت: نباید ترتیب اثر به سخنش داد. باز می دیدم عده‌ای می گویند: نباید زیاد از امام زمان (عج) حرف زد با خود می گفتم: آخر چرا؟ بانوجه به اینکه ده ها تن از علماء بزرگ در عصر حاضر و صدها تن در گذشته اعم از مراجع بزرگ تقلید شیعه و هزاران نفر از شیعیان در طول تاریخ غیبت کبری او را دیدند و حتی عده ای در همان موقع او را شناخته اند. باز مدعیان رویت آن امام همام را تکذیب کنیم؟ درحالی که این همه‌ی معجزات و عنایات از آن حضرت به عده ای از مخلصین، منت نهاده شده است. باز هم برخی چنین سخن درباره اش بگویند؟ البته من نمی خواهم بگویم هرکس گفت من امام زمان (عج) را دیده ام فوراً سخنش را قبول کرد، خصوصاً اگر ادعا کننده مثل نواب اربعه که در زمان غیبت صغری هر وقت بخواهد می تواند خدمت امام علیه السلام برسد و سؤال مردم را ببرد و جواب بیاورد که چنین کسی را باید تکذیب نمود ولی می خواهم بگویم که آیا از انصاف دور نیست که چنین درباره‌ی آن حضرت سخن بگویم که عده ای بگویند اصلاً نمی شود او را دیده وعده ای دیگر بگویند هرکس او را دید تکذیبش کنید، آیا اینها علامت مظلومیت و غربت آن حضرت نیست؟

ولی حقیقت مطلب آن است که بگوئیم: حضور امام زمان (عج) در میان ما به گونه‌ای عادی و معمولی می باشد؛ یعنی همانند اجداد طاهرین خود در میان مردم حضور دارند اما با این تفاوت که معمولاً خود را به عنوان امام زمان (عج) با کسانی که برخورد با آن حضرت پیدا می کنند معرفی نمی نمایند پس تفاوت بین امام زمان (عج) و سایر ائمه هدی علیهم السلام نیست جز آنکه ایشان ناشناس هستند نه نامرئی.

عده‌ای از ما مکرراً آن حضرت را دیده ایم ولی به هیچ عنوان در فکر اینکه ایشان امام زمان (عج) باشند به آن وجود مقدس ننگریسته ایم. چنانکه در روایات آمده ان حضرت مانند حضرت یوسف هستند که برادرانش با او رفت و آمد و حتی تجارت و صحبت می کردند ولی او را نمی شناختند تا آنکه یوسف خود را به آنان معرفی نمود امام زمان (عج) نیز این چنین در میان ما زندگی می کنند، ولی ما مشغول کار و کسب و تجارت خود همانند برادران یوسف هستیم که آن حضرت را نمی شناسیم. از این روی در روایات آمده است که وقتی امام زمان (عج)

ظهور کرد و خود را معرفی می نمایند، بسیاری از مردم می گویند: ما مکرراً ایشان را دیده و به خدمتش رسیده بودیم!

به هر حال با توجه به موضوع «بررسی مسئله امکان ملاقات به امام زمان(عج)» سعی کردیم آیات و روایات و دیدگاه علماء را بازخوانی نموده سعی بر آن داشتیم که قلم به دست گرفته و به اندازه توان علمی خود تلاش کنیم تا شاید این رساله مورد عنایت حضرت دوست بوده و برای مردم ما راهی روشن تری باشد. بنابراین رساله‌ی حاضر بعد از پرداختن به کلیات تحقیق و مفهوم شناسی، به ادله‌ی مثبتین و منکرین پرداخته است. و در نهایت به تحلیل علمی دلایل امکان ملاقات و تحقیق آن و نیز نقد و بررسی نظریه انکار مطلق ارتباط و ملاقات را اشاره نموده است.

اما هدف عمده پاسخ به این پرسش اساسی و همگانی است که: آیا در دوران غیبت کبری می توان امام زمان(عج) را ملاقات کرد؟ یا اینکه این باب به طور کامل بسته شده است و هرگز امکان راه یابی به محضر ایشان وجود ندارد؟ اما اینکه چه کسانی چنین توفیقی داشته اند و چه ادعاهایی صادق است در رد و پذیرش ، درستی و نادرستی آنها حقیقتاً از عهده ی این رساله خارج است.

فصل اول:

کلیات

۱- تبیین موضوع

۲- فرضیه

۳- ضرورت و اهمیت تحقیق

۴- اهداف تحقیق

۵- سوالات تحقیق

۶- روش تحقیق

۷- پیشینه‌ی تحقیق

۸- موانع و محدودیت پژوهش

۱. تبیین موضوع

با توجه به رویکرد عمومی جوامع شیعی به موضوع ملاقات، خصوصاً در عصر حاضر از یک سو امکان ملاقات خود دلیل برای اثبات وجود و حیات حضرت است همچنین عاملی است برای آن که فرد معنویت بیشتر را کسب کند تا قابلیت حضور را پیدا کند. و از سوی دیگر امکان برداشتهای غلط و غیر صحیح از آن و رواج مدعیان دروغین، گاه به ترویج برخی عقاید غلط نیز منتهی می شود. بعلاوه عده ای که با ادعای ملاقات، پیروانی برای خود پیدا می کنند و به فریب مردم می پردازند و وظیفه اصلی حرکت طبیعی جامعه را مختل می کنند و از سوی دیگر وجود سوالات و شبهات بیشماری در این زمینه اقتضا می کند که درباره ی مسئله ی ملاقات با امام زمان(عج) در عصر غیبت، بحث و بررسی شود بنابراین سوال اصلی این تحقیق بررسی مساله ی امکان ملاقات با امام(عج) قرار گرفته است که در بحث پایانی این رساله پاسخ به این پرسش که آیا در دوران غیبت کبری می توان امام زمان(ع) را ملاقات کرد؟ روشن خواهد شد.

۲. فرضیه

تردید نیست که در عصر حاضر امکان ملاقات با حضرت امام زمان(عج) (البته با شرایط تشریف) وجود دارد که در این مقال مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

۳. ضرورت و اهمیت تحقیق

امام زمان (عج) به عنوان مصلح و کلی منجی بشریت جایگاه خاص و ویژه ی در میان پیشوایان بزرگ دین و راهنمایان راه حق دارد. از این رو حاکمیت مطلق وی بر جهان و بروز و ظهور عدالت به دست ایشان، پس از غیبتی طولانی باعث شده است که همه ی ی زوایایی زندگی ایشان مورد دقت و تامل قرار گیرد از جمله امکان ملاقات با امام زمان (عج) با توجه به جنبه های مختلف آن از اهمیت خاص برخوردار است. چرا که از یک سو امکان ملاقات، خود دلیلی بر اثبات وجود و حیات حضرت است؛ به این معنی که آن حضرت بیانگر آن است که ایشان به دنیا آمده و زنده است و مردم با تشریف به محضر وی پاسخ نیازهای مختلف فکری و روحی... خود را دریافت می کنند. و از سوی دیگر امکان ملاقات سبب رواج مدعیان دروغین گشته است؛ بدین معنی که برخی

با ادعای ملاقات دروغین پیروانی برای خود پیدا نموده و به فریب آنان می پردازند که در نتیجه به ترویج برخی عقاید غلط می انجامد بعلاوه عده ای با صرف وقت و چله نشینی ورها کردن وظیفه اصلی خود حرکت طبیعی جامعه را مختل ساخته و به جای آنکه به کار و تلاش پردازند عمر خود را به خواندن ادعیه و اذکار و گشتن در کوه و بیابان و ... تمام می کنند. بخاطر همین دغدغه اظهار نظر پیرامون ملاقات با امام زمان (عج) از دیرباز در میان علما ما از اوایل غیبت تا کنون مطرح بوده است و حتی نوشته ها و مقالات مستقلى در این زمینه به رشته ی تحریر درآمده است. از این رو اهمیت و جایگاه و آثار این بحث ما را بر این وا داشت که به صورت کامل تر به بیان دیدگاه های دلایل مثبتین و منکرین ملاقات پردازیم.

اهمیت دیگری که به نظرمی رسد اینکه پژوهشگر هر وقت به دنبال تحقیق یک موضوع خاص می رود، با افکار و منابع مختلف آشنا می شود که در غیر اینصورت دست یابی به چنین منابع و آشنا شدن با افکار و آرا فقهاء و دانشمندان امکان ندارد. لذا جا دارد به این مساله در یک تحقیق مستقل بصورت کامل پرداخته شود.

۴. اهداف تحقیق

مهمترین اهداف این رساله عبارتند از: الف) تحلیل علمی دلایل امکان ملاقات و تحقیق آن. ب) نقد و بررسی نظریه ای مطلق ارتباط و ملاقات با امام زمان (عج). ج) تبیین ماهیت ملاقات و شفاف سازی آن. د) تبیین فواید و آثار فردی ملاقات. هه) تبیین و شفاف سازی میان تشرفات معتبر و ادعاهایی بی اساس و کذب. و) زمینه سازی برای فرهنگ مهدویت. ز) تبیین آسیب های ملاقات.

۵. سوالات تحقیق

سوال اصلی پایان نامه ی حاضر این است که: آیا می توان در دوران غیبت کبری، امام زمان (عج) را ملاقات کرد؟ و سوالات فرضی را می توان ا ینگونه طرح کرد.

۱-۵- ماهیت و چیستی ملاقات و اقسام آن چیست؟

۲-۵- دلایل منکرین و مجوزین امکان ملاقات در دوران غیبت کبری چیست؟

۳-۵- آثار و فواید فردی ملاقات چیست؟

۴-۵- شبهات نظریه ای ملاقات با امام زمان (عج) چیست؟

۵-۵- آسیب های ملاقات چیست؟

۶. روش تحقیق

تحقیق و پژوهش در هر علمی روش خاصی را می طلبد، از جمله روشهای تاریخی، توصیفی، تدوایی، مقطعی، تحلیلی و استنباطی، روش تحقیق در این پایان نامه روش توصیفی تحلیلی و استنباطی می باشد.

۷. پیشینه‌ی تحقیق

اعتقاد به امام زمان مهدی موعود (عج) از صدر اسلام در میان مسلمانان مطرح بوده است و در زمان حیات رسول خدا و ائمه معصومین در مورد او گفت و شنود زیاد شده است، و دلایل عقلی، نقلی آن به خوبی تبیین و تشریح گردیده است، پس از آنکه براساس مصالحی وجود مقدس امام زمان (عج) در پرده ای غیبت قرار گرفت مدتی طول کشید تا جامعه ای شیعه توانست خود را با غیبت امام هماهنگ کند و به حیات خویش در زمان غیبت آن عزیز ادامه دهد علماء و بزرگان مکتب تشیع زحمات زیادی کشیدند تا با بیان مسائل مختلفی که پیرامون حضرت مطرح است آگاهیهای لازم را در اختیار پیروان اهل بیت قرار دهند.

یکی از مباحثی که در مورد حضرت امام زمان (عج) مطرح شده است، مسئله ی امکان ملاقات با امام زمان (عج) است که آیا می توان امام را در ایام غیبت ملاقات کرد یا خیر؟ این سوال از دیرباز فکر و ذهن دلسوختگان را به خود مشغول کرده است، لذا در مقام پاسخ به این سوال دیدگاه های مختلفی در این عصر ارائه شده است؛ ولی علی رغم وجود منابع متعدد پیرامون امام زمان (عج) مثل کتاب «غیبت نعمانی»؛ تالیف مرحوم محمدبن ابراهیم معروف به نعمانی و کمال الدین و تمام النعمه؛ تالیف مرحوم محمدبن علی معروف به شیخ صدوق و الغیبه؛ تالیف مرحوم محمدبن حسن معروف به شیخ طوسی است.» که بحث فراوانی در این مورد نشده است. آنها صرفاً به صورت نقل و حکایات بسنده کرده اند یا مقدمتاً چند سطر یا صفحه ای را پیرامون دلیل امکان آن پرداخته اند، ولی از بدوی تاریخ تا کنون تعداد محدودی از منابع تحلیلی مستقل وجود ندارد ظاهراً به نظرمی رسد که از ابتداء ملاقات امام در عصر غیبت توسط عده ای خاص که منافاتی با غیبت فراگیر امام نداشته باشد، از مسلمات شیعه شمرده می شده است. لذا کسانی که ملاقات را نقل می کردند، نیازی به بحث پیرامون امکان آن و توجیه روایات نمی دیدند؛ مثل اصول کافی؛ (تالیف محمدبن یعقوب کلینی)، (بحارالانوار تالیف محمد باقر مجلسی)، (العبری الحسان فی احوال صاحب الزمان تالیف علی اکبر نهانندی)، (مکیال المکارم فی فوائد الدعاء للقائم تالیف سید محمد تقی اصفهانی). اما در این اواخر عده ای با استفاده از توقیع شریف امام زمان (عج) به این باور شدند که دیدار آن حضرت ممکن نیست و کم کم به دلایل دیگری دست یازدند هرچند که ابتداء علماء شیعه توقیع را به معنی عدم امکان نگرفته اند و همه ی آن را توجیه کرده اند شاید اول کسی که این توقیع را مطرح کرده، مرحوم اربلی در کشف الغمه است، (البته ایشان جوابش را نیز داده اند) و علاوه بر این دو کتاب مستقل در این مورد در فهرست کتابهای مهدویت به چشم می خورد مانند (حول رویه المهدی) یا کتابی که نسبتاً بحث مبسوطی دارد بنام (موسوعه امام المهدی)، تالیف شهید سید محمد صدر که از منابع مستقل در این عصر محسوب شود و نیز می توان از مقاله آقای ذاکری نام برد که در ابتداء با عنوان (ارتباط با امام زمان در عصر غیبت) در مجله حوزه، ۷۱-۷۰ به چاپ رسیده است و بعد در کتابی تحت عنوان (چشم براه مهدی)* منتشر شده است، ایشان بحث مستقلی در امکان روئت در این مقاله ارائه داده اند البته چون نظر ایشان انتقادی و انکاری است ما بیشتر در این پایان نامه اشکالات ایشان را مطرح و جواب دادیم و گفتیم اثبات امکان ملاقات امام زمان (عج) و شبهه افکنی دشمنان اسلام آن مباحث کافی نیست و ما نیز مدعی آن نیستیم که حق مطلب را

ادا کرده ایم ولی سعی نموده تا به برخی زیاده روی ها و کوتاهی های که در این زمینه صورت گرفته است، با روش مناسب بر طرح و بررسی آن بپردازیم و در حدّ توان علمی خود قدم موثر در این راستا برداریم. ان شاءالله

۸. موانع و محدودیت پژوهش

از آنجا که هر کار و فعالیت بشر در تمام زمینه ها با یک سری موانع و محدودیت روبرو است. پژوهش حاضر نیز خود محدودیت های زیادی داشته است که عبارتند از:

- ۱- نداشتن پیشینه تحقیق در ارتباط به امکان ملاقات و اگر در این خصوص مطالعات و تحقیقات صورت گرفته است فقط به حد مقاله یا قسمی از کتاب و آن هم در حد چند صفحه ، بحث و مطرح شده است.
- ۲- بسته بودن قفسه های کتابخانه یا عدم دسترسی به بعضی از کتابخانه ها که غنی از همه ی کتابخانه ها است و نیز مشکلات دیگری؛ مثل سفر اضطراری به کشورم به خاطر حل اختلافات مذهبی اما باز هم به حول و قوه ی الهی و توجه خاص آن حضرت(عج) سعی شده است که محدودیت ها و موانع، تا حدود برطرف گردد و تحقیق حاضر در حد توان نگارنده محقق گردد.

فصل دوم:

مفهوم شناسی

- ۱- واژه‌ی غیبت در لغت
- ۲- معنی اصطلاحی غیبت
- ۳- معنی لغوی امکان
- ۴- امکان اصطلاحی
- ۵- معنی ظهور، رویت و مشاهده

۱- واژه‌ی غیبت در لغت

- ۱-۱- فراهیدی می‌گوید: ((غیبت از ماده اغتیباب می‌باشد به معنای پنهان))
معنای دیگر غیبت، به معنای شک هم می‌آید و هر آن چیزی که از شما پنهان باشد، غیابه نامیده می‌شود^۱
- ۱-۲- جوهری در معنای غیبت می‌نویسد: «یعنی هر چه که از شما پوشیده و پنهان باشد.»^۲
- ۱-۳- ابن فارس می‌فرماید: «غیبت یعنی چیزی که از چشم‌ها پنهان و مستلو باشد؛ مثلاً غابت الشمس؛ یعنی آفتاب از چشم‌ها ناپدید می‌شود. و از همین معنای غیبت است، چیزی که غیر از خدا کسی دیگر ندارد. و **غاب الرجل عن بلده**؛ مردی که از شهرش پنهان باشد.»^۳
- ۱-۴- ابن منظور می‌فرماید: «**والغیب، کل ما غاب عنک**»، هر چیزی که از شما پنهان باشد، مثل آیه «**یومنون بالغیب، ای یومنون بما غاب عنهم**»؛ یعنی به چیزی که از آن‌ها پنهان است و پیغمبر به آنها خبر داده است از قبیل جنت و نار و معنای دیگر، «چیزی که از چشم‌ها مخفی باشد اگر چه در دل‌ها موجود باشد.»^۴
- ۱-۵- فیومی می‌گوید: غیب؛ یعنی هر چیزی که از شما پنهان باشد و جمع غیب غیوب است. مثل این آیه «**عَلَامِ الْغُیُوبِ**».^۵
- ۱-۶- فیروزآبادی می‌نویسد: غیب؛ یعنی شک و هر چیزی که از شما غایب باشد.^۶
- ۱-۷- زبیری در مورد کلمه ی غیبت می‌گوید: هر چیزی که از شما پنهان باشد.^۷
- ۱-۸- راغب اصفهانی می‌گوید: «غیب مصدر است، غابت الشمس؛ یعنی وقتی آفتاب از دیده‌ها مستور باشد غیبت گفته می‌شود.» مثل این آیه (ام کان من الغائبین) و معنای دیگر: «و استعمل فی کل غائب عن الحاسه.» یعنی هر چیزی که از حس پنهان باد استعمال می‌شود.^۱

---

(۱) فراهیدی، خلیل احمد، کتاب العین، ص ۲۹۶ باب الغین

(۲) جوهری، اسماعیل، الصحاح، ج ۱، ص ۱۹۶

(۳) ابن فارس، معجم مقامیس للغه، ج ۴، ص ۴۰۳

(۴) ابن منظور، لسان العرب، ج ۱۰، ص ۱۵۱

(۵) فیومی، احمد بن محمد مصباح المنیر، ص ۴۵۸

(۶) فیروزآبادی، محمد بن یعقوب، القاموس المحیط، ص ۱۲۵

(۷) حسینی، زبیری تاج العروس، ج ۲، ص ۲۹۵

وهمین طور چیزی که از علم انسان پنهان باشد نیز غیب گفته میشود، مثل آیه «وما من غائبه فی السماء و الارض الا فی کتاب مبین»^۲ ابته منظور از غیبت در این جا غیبت به اعتبار مردم است، نه از چشم خداوند چون از خدا چیزی پنهان نمی باشد.^۳

۱-۹- واژه ی غاب برعکس شهود و حضور می آید؛ مثلاً غاب فلان؛ یعنی بُعد و دور شدن حاضر نبودن، و غاب فلان عن بلده؛ یعنی شخص که از شهرش دور باشد و پنهان باشد. معنای دیگر الغیب؛ خلاف الشهاده، است؛ هر چیزی که از آنان پنهان باشد، اعم از اینکه در دل ها موجود باشد یا نباشد.^۴

بنابراین از مجموعه ی آنچه ذکر کردیم به این نتیجه می رسیم: چنانکه ملاحظه می شود غیبت؛ یعنی آن چه از چشم پنهان است و دیده نمی شود (هر چند در قلب و فکر حاضر باشد) ماده ی غیب آن چیزی است که مقابل شهادت (حضور) باشد.

۲. معنای اصطلاحی غیبت

باتوجه به معنی امام زمان می توان دو نوع غیبت را تصور کرد:

الف) غیبت شخص: به این معنا که حضرت ولی عصر(عج) مخفی است و دیده نمی شود بنابراین معنا، ممکن است حضرت در میان گروهی حضور داشته باشند ولی مردم ایشان را رویت نکنند.

ب) غیبت شخصیت: به این معنا که مقام حضرت مخفی و ناشناخته است. از این رو در روایاتی که از ائمه طاهرین (ع) در مورد غیبت امام زمان(عج) وارد شده است، به هر دو معنی اشاره دارد بنابراین روایتی که در مورد غیبت شخص وارد شده است را از نظر خوانندگان گرامی می گذرانیم:

۱-۲- غیبت شخص: از امام رضا (ع) درباره قائم آل محمد(ص) سؤال شد: «سئل عن القائم: قال لا یری جسمه ولا یسمی باسمه»^۵ حضرت فرمود: «جسم او دیده نمی شود و نامش برده نمی شود» یا از امام هادی(ع) در مورد جانشین حضرت امام حسن عسکری(ع) سؤال شد. امام (ع) جواب فرمودند: «الخلف من بعدی الحسن فکیف لکم بالخلف من بعد الخلف و قلت و لم جعلنی الله فداک فقال انکم لاترون شخصه و لا یحل لکم ذکره باسمه»^۶ شما شخص او را نمی بینید و این بر شما درست نیست که با اسمش او را یاد کنید.

(۱) سوره نحل، آیه ۲۰.

(۲) سوره نحل آیه، ۷۵

(۳) راغب، اصفهانی مفردات الفاظ قرآن، ص ۶۱۶.

(۴) جمعی از نویسندگان، المعجم الوسیط، ج ۱-۲ ص ۶۶۷

(۵) کلینی، کافی، ج ۱، ص ۳۳۳

(۶) کلینی، کافی، ج ۱، ص ۳۲۸ و ۳۳۲